

bruiksvoorwerpen naar boven werd gebracht. Een gedeelte hiervan is op de tentoonstelling te zien.

Suriname

Reeds vroeg werd door de Herrnhutters zendingswerk georganiseerd. In Noord-Amerika werden gemeenten gesticht, zoals het van de beursberichten bekende Bethlehem in Pennsylvania, van waaruit de Indianen als gelijken werden benaderd. Op Groenland en Labrador werden al vroeg zendingsposten uitgezet. In de 18e en 19e eeuw trokken missionarissen naar Zuid-Afrika, Voor-Indië, Tibet, Australië, centraal Afrika, terwijl vergeefse pogingen werden gedaan door te dringen in de mohammedaanse wereld.

Maar bijzonder actief en succesvol waren de Broeders in Suriname, waar zij in 1735 via Amsterdam arriveerden. De bloeiperiode van de zending onder Indianen viel tussen 1740 en 1816. Na aanvankelijke tegenwerking van de zijde van de plantage-eigenaren nam het werk onder de slavenbevolking in de vorige eeuw een enorme vlucht.

Uit deze zendingsactiviteiten ontstond de Evangelische Broedergemeente in Suriname.

Op de tentoonstelling wordt ook aandacht besteed aan de Oude Broeder-Uniteit in Tsjechoslowakije (gesticht in 1757): voorts aan de liturgie, de bestrijding en verdediging, de opvoeding en de scholen, de muziek, de bedrijven. Hoewel men dat in een archiefgebouw zou verwachten, is de expositie niet uitsluitend uit archiefstukken opgebouwd. Vele schilderijen (o.a. uit Herrnhut), tekeningen, gravures, voorwerpen visualiseren de geschreven getuigenissen. Een kamer in de stijl van een Herrnhutter familie rond 1900 is in een van de ruimten ingericht. Een geïllustreerde catalogus van meer dan 500 nummers is voor een redelijk goedkope prijs (exacte bedrag op moment van schrijven nog onbekend) verkrijgbaar. De openingstijden zijn 10.00 - 15.00 uur op werkdagen. Groepen kunnen een rondleiding krijgen op avonden en zaterdagmiddagen na afspraak.

H. L. Ph. Leeuwenberg

Juliana van Stolbergschool

De oudste openbare basisschool van Utrecht

„Wij hebben de eer bij dezen ter Uwer Kennis te brengen, dat bij Resolutie van Heeren Burgemeesteren en Raden van den 20 oktober des afgelopen Jaars 1823 is bepaald, dat tot het oprichten eener School voor het primair onderrigt aan meisjes binnen de Stad Jaarlijks van Stadswege zal worden verleend eene toelage van driehonderd en vijftig gulden, onder deze voorwaarde evenwel, dat de Regering dezer Stad of eene Commissie uit dezelve in het Schoolwezen de vereischte inzage bekomme, gelijk zulks ten aanzien der Latijnsche Scholen plaats heeft”.

Met dit citaat uit een brief van het stadsbestuur aan „de Heeren uitmakende de Plaatselijke School Commissie te Utrecht” was de oprichting van de eerste openbare lagere school in onze stad een feit.

Die school stond overigens niet op het Pieters-

kerkhof, maar was gevestigd in de Poort van Lokhorst aan de Lange Nieuwstraat. Uit het jaarverslag van de schoolcommissie over 1859 blijkt dat de school van de Lange Nieuwstraat is overgebracht naar een door het gemeentebestuur aangekochte woning aan het Pieterskerkhof (wijk F no. 345). Zij telde in dat jaar tussen de 60 en 69 leerlingen en was de enige school van de 4e soort. In de „Verordeningen en Reglementen betreffende de regeling van het openbaar onderwijs te Utrecht” staat als artikel 1:

„Vanwege de Gemeente wordt openbaar onderwijs gegeven in scholen, welke naarmate de uitbreiding van het onderwijs en het verschillend bedrag der schoolgelden in vier soorten verdeeld worden”. De 1e soort waren de zogenaamde armenscholen en daarvan waren er rond 1865 drie, aan het Nicolaaskerkhof, aan de Van Wijkstraat en aan

Achter Clarenburg. De ouders betaalden geen schoolgeld. Aan het Oudkerkhof stond de enige school van de 2e soort, ook wel „tussenschool” genoemd, waarvan de ouders per week 12 cent schoolgeld moesten betalen.

Er was eveneens één school van de 3e soort, de burgerschool, zich bevindend aan de Lange Nieuwstraat. Het schoolgeld was daar f 12,— per jaar. De enige school van de 4e soort aan het Pieterskerkhof was uitsluitend bestemd voor meisjes. De ouders betaalden f 60,— per jaar. In 1870 wordt gesproken over een tweede school van de 4e soort, maar nu voor jongens en wel aan het Schoolplein.

De mogelijkheden die het schoolgebouw bood waren beperkt. Weliswaar was er door het aanbrengen van een gasleiding sinds 1884 gelegenheid om „'s middags kunstlicht te ontsteken”, maar de hygiënische toestanden lieten te wensen over. Sommige klassen hadden het privaat achter in het lokaal en op de bovenverdieping hadden vier lokalen slechts één privaat. De ouders schreven een brief aan het gemeentebestuur waarin zij hun teleurstelling uitspraken over het feit dat in de begroting van 1891 geen gelden zijn uitgetrokken voor de verbouwing of vernieuwing van de school aan het Pieterskerkhof, die zich in een onhoudbare toestand bevindt. „*tot grote schade voor de gezondheid van de leerlingen die haar moeten bezoeken en voor het onderwijs dat er wordt gegeven*”.

Kosten

Zij wijzen het argument van de hand dat er geen ruimte zou zijn om de school tijdens de verbouwing onder te brengen, noemen zelfs twee panden aan de Kromme Nieuwe Gracht die daarvoor in aanmerking zouden kunnen komen. Verder merken zij op: „*Evenmin kunnen de kosten een bezwaar uitmaken, zoo lang groote sommen aan luxe uitgaven worden besteed en meerdere luxe uitgaven worden voorgesteld, als onder andere op de begroting voor het jaar 1891 de vernieuwing van de Maliebrug, waarvoor eene kapitale som van twee en twintig duizend gulden is uitgetrokken*”.

Nog hetzelfde jaar besluit het gemeentebestuur de school te verbouwen. Tijdens de verbouwing zal onderwijs worden gegeven in het gebouw „Het IJzeren Hek” gelegen aan de Breedstraat (thans Gewestelijk Arbeidsbureau).

De Juliana van Stolbergschool heeft een bewogen historie achter de rug, die binnen het bestek van „Oud-Utrecht” door deze impressie wel kan worden geduid maar niet beschreven. Was het ruim een eeuw lang een bloeiende school, met in 1956 nog 240 leerlingen, vanaf de jaren zestig kwam er met de ontvolking van de binnenstad een teruggang met als absoluut dieptepunt 1968 toen er

slechts 113 leerlingen stonden ingeschreven, verdeeld over vier leerkrachten. Na die tijd kwam nieuwe groei. In 1974 telt de school zes onderwijzers die les geven aan 165 leerlingen.

Wie deze levende 150-jarige wil ontmoeten is op zondag 3 november a.s. van harte welkom in het schoolgebouw Pieterskerkhof 10, waar van 11.00 uur tot 14.00 uur een tentoonstelling is te bezichtigen, die u een beter beeld kan geven van 150 jaar lager onderwijs in de stad Utrecht, dan in deze graag geschreven regels mogelijk was.

Utrecht, september 1974

R. L. Röhner
S. Verbeek

Oude Kerk te Zeist

In de latere jaren van zijn leven heeft H. J. van Eekeren, oud-leraar biologie aan het christelijk lyceum en president-kerkvoogd van de Ned. herv. gemeente te Zeist, het archief van deze gemeente geïnventariseerd. Zijn grote kennis van dit materiaal stelde hem in staat een aantal artikelen over de Oude Kerk en aanverwante onderwerpen te publiceren in „Hervormd Zeist”.

Nog tijdens zijn leven kwam de archief- en studiecommissie van de Van de Poll-stichting met hem overeen, dat zij mede met behulp van zijn aantekeningen die artikelen zou omwerken tot een volledig boek. Thans is deze bewerking en uitbreiding door ds. P. Kuijper, voorzitter van de commissie, voltooid. Om financiële redenen zal het boek in vier deeltjes gaan verschijnen, het eerste komt dit najaar uit, de rest zal in 1975 en 1976 volgen. Bronvermeldingen worden achterin elk deel opgenomen. Aan het illustratiemateriaal is veel aandacht besteed.

Het eerste deel behandelt de omvang van het kerspel Zeist, de kerkwegen, de heuvel waarop de Oude Kerk staat, haar houten voorganger(s), en de zwerfstenen die onder de kerk gevonden zijn. In het tweede deel zal de romaanse kerk ter sprake komen, waarna in deel drie het huidige gebouw aan de beurt komt. In de laatste aflevering zullen de herbergen en het huis „Veelzigt”, die vlak bij de kerk gestaan hebben, besproken worden. Ook verschillende overzichten, zoals van pastoors en predikanten, en een persoons- en plaatsnamenregister zullen daarin verschijnen.

De prijs zal voor begunstigers van de stichting ca. f 10,— bedragen. Voor anderen zal het eerste bandje in de Zeister boekhandel vermoedelijk voor ongeveer f 12,50 verkrijgbaar zijn.

L. v. T.